

Με τον όρο οικονομική ανάπτυξη εννοούμε την διαδικασία στην οποία έχουμε οικονομική μεγέθυνση, διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία και ένα κοινωνικά αποδεκτό επίπεδο διανομής του εισοδήματος.

Η εμπειρία, ιδιαιτέρως η μεταπολεμική, τόσο στις εκβιομηχανισμένες χώρες όσο και στις αναπτυσσόμενες δείχνει ότι δεν υπάρχουν γενικοί κανόνες που θα οδηγούσαν αναγκαστικά στην ανάπτυξη με την έννοια του πιο πάνω τριπτυχου. Οι αβεβαιότητες της οικονομικής εξέλιξης που έχουν αυξηθεί τα τελευταία χρόνια και η διαρκή επεκτεινόμενη διεθνοποίηση των οικονομικών συναλλαγών έχουν κάνει το πρόβλημα του καθορισμού μίας συγκεκριμένης αναπτυξιακής διαδικασίας πολυπλοκότερο. Υπάρχουν όμως ορισμένες "σταθερές" στην αναπτυξιακή πορεία των περισσότερων χωρών που αποτελούν χρήσιμους δείκτες για να κρίνουμε αν μία συγκεκριμένη οικονομική πολιτική συντρέπει τον στόχο της ανάπτυξης. Τέτοιες "σταθερές" είναι :

1. Η διασύνδεση μεταξύ ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης και μεριδίου συμμετοχής των επενδύσεων στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ). Η μεγέθυνση φαίνεται να συσχετιζόταν θετικά με την αύξηση των επενδύσεων.
2. Η στατιστική σχέση μεταξύ ρυθμού αύξησης του προϊόντος και συμμετοχής της βιομηχανίας στο προϊόν. Η εκβιομηχάνιση, ιστορικά, έχει παίζει σημαντικό ρόλο στην μεγέθυνση σχετικά φτωχών χωρών.
3. Η θετική αλλά πολύ χαλαρή και αδύνατη σχέση μεταξύ βαθμού ανοίγματος της οικονομίας στο διεθνές εμπόριο και ρυθμού

αύξησης του κατά κεφαλήν εισοδήματος.

4. Η οικονομική ανάπτυξη έγινε σε συνθήκες πολιτικής σταθερότητας.
5. Ο βαθμός ισοκατανομής του εισοδήματος είναι ένδειξη μιάς αναπτυγμένης κοινωνίας.

- II -

(2) α. Η ανάπτυξη και η αναπτυξιακή προσπάθεια δεν μετριέται μόνο με ποσοτικούς δείκτες. Η αναπτυξιακή προσπάθεια δεν σημαίνει αποκλειστικά και μόνο μεγέθυνση της δαπάνης, πολλαπλασιασμό των έργων. Η ανάπτυξη επιδιώκεται και επιτυγχάνεται σε δεδομένη στιγμή ανάλογα με τις δυνατότητες της χώρας, τις συνθήκες και τους περιορισμούς της οικονομίας. Η οικονομία μας είναι οικονομία αγοράς, διασυνδεδεμένη με τη διεθνή οικονομία, διασυνδεδεμένη με τις βιομηχανικές καπιταλιστικές χώρες, με σχέσεις που περιορίζουν τον αυτόνομο σχεδιασμό. Η χώρα μας εξαρτάται από την ροή των άδηλων πόρων και την αυτόνομη εισροή επιχειρηματικών κεφαλαίων. Το ισοζύγιο πληρωμών καθορίζει αν θα υπάρξουν συνθήκες ασφυξίας ή αναπνοής στην ελληνική οικονομία. Γι' αυτό και μοντέλα που επαγγέλλονται τη λύση των σημερινών προβλημάτων με ριζική αύξηση των δημοσίων δαπανών, αποτελούν επικίνδυνες ουτοπίες όχι μόνο με στενά τεχνοκρατικά κριτήρια αλλά και με ευρύτερα πολιτικά. Τέτοια μοντέλα εφαρμοζόμενα θα εδραιώσουν για πολύ χρόνο την πρωτοκαθεδρία των συντηρητικών αντιλήψεων στη χώρα μέσα από την οικονομική αποτελμάτωση και τον εξωτερικό δανεισμό.

β. Όταν η μεγέθυνση δεν είναι παρά σε περιορισμένο βαθμό δυνατή, επειδή για παράδειγμα η διεθνής συγκυρία δεν είναι ευνοϊκή, η προσοχή μας πρέπει να στραφεί στην ποιοτική μεταβολή. Η ποιοτική μεταβολή συνίσταται σε διαρθρωτικές αλλαγές, ^{για την} στη προώθηση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των μηχανισμών της οικονομίας και της κοινωνίας. Διαρθρωτική αλλαγή δεν σημαίνει θεσμικές κινήσεις χωρίς οικονομικό αποτέλεσμα. Σημαίνει ότι ενάντια σε κρατούσες πρακτικές, συντεχνιακά συμφέροντα, ιδεολογήματα, ενάντια στην αδράνεια και στην αντίδραση που χαρακτηρίζει τις υπάρχουσες δομές θα πρέπει να ενισχυθούν οι μηχανισμοί μεταφοράς πόρων από την κατανάλωση στην παραγωγή. Σημαίνει μέτρα για την επιβάρυνση εκείνων που δεν αντλούν τα εισοδήματά τους άμεσα από την παραγωγική διαδικασία και που φοροδιαφεύγουν σήμερα, για την ευελιξία των επιχειρήσεων να αντιδρούν στις συνθήκες της αγοράς, για τον εξαναγκασμό των επιχειρήσεων να οργανωθούν, να αφομοιώσουν την τεχνολογική πρόοδο, να βελτιώσουν την ποιότητα των προϊόντων τους, να επιδιώξουν τις εξαγωγές. Διαρθρωτική αλλαγή σημαίνει μέτρα για πιο πλατειά και εντατική εκπαίδευση, για την αποδοτικότερη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και των δημοσίων επιχειρήσεων με γνώμονα την εξυπηρέτηση του κοινού. Η υπόθεση της ανάπτυξης εξαρτάται από το εάν θα πετύχουμε, όχι μόνο φραστικά, να σπάσουμε τους έντεχνους συμβιβασμούς που καθιερώνουν την ακινησία και την συντήρηση, τους τυποποιημένους και περιχαρακωμένους ρόλους των κοινωνικών φορέων. Η αναπτυξιακή πολιτική δεν

πρέπει να μετριέται με την θεαματικότητα της, τον αριθμό των εξαγγελομένων μέτρων, τους τίτλους που εξασφαλίζει στις εφημερίδες αλλά με τη δύναμη της να μεταβάλλει μηχανισμούς και να ωθήσει λειτουργίες σε άλλη κατεύθυνση, σε προσανατολισμό που αξιοποιεί τις υπάρχουσες δυνατότητες οικονομικής μεγέθυνσης απελευθερώνοντας παραγωγικές δυνάμεις και δημιουργώντας νέες.

- γ. Έχει συχνά λεχθεί ότι χωρίς αλλαγή στην παραγωγική δομή της οικονομίας, ανάπτυξη δεν γίνεται. Αυτή είναι μία σωστή παρατήρηση που χρειάζεται όμως μία διευκρίνιση. Η παραγωγική δομή μίας οικονομίας προσδιορίζεται αποφασιστικά από τον καταμερισμό των παραγωγικών πόρων μεταξύ των επενδύσεων από την μία πλευρά και κατανάλωσης από την άλλη. Ο λόγος πόρων στην επένδυση ως προς τους πόρους στην κατανάλωση, είναι καθοριστικής σημασίας για την αύξηση της παραγωγικότητας και την ανάπτυξη των παραγωγικών ικανοτήτων της κοινωνίας. Όσο πιο μεγάλος είναι ο παραπάνω λόγος, που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε "αναπτυξιακή ροπή", τόσο πιο ευνοϊκή είναι η παραγωγική δομή της οικονομίας για την αύξηση της παραγωγικότητας και τόσο πιο ταχύρυθμη γίνεται η ανάπτυξη.

Για μία μικρή ανοιχτή οικονομία, όπου οι εμπορικές συναλλαγές με το εξωτερικό αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό του ΑΕΠ, όπως είναι η ελληνική οικονομία, ο παραπάνω λόγος χρειάζεται μία ελαφριά προσαρμογή. Οι πόροι που διατίθενται για την παραγωγή αγαθών που εξάγονται πρέπει να προστεθούν στους πόρους για επενδύσεις γιατί και αυτοί

διευρύνουν τις δυνατότητες της οικονομίας και είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ανταγωνιστικότητα της στις διεθνείς αγορές. Έτσι, ο λόγος που εκφράζει την αναπτυξιακή ροπή της οικονομίας είναι ο λόγος πόρων για επενδύσεις και εξαγωγές ως προς τους πόρους στην εγχώρια κατανάλωση.

- δ. Πρωταρχικής σημασίας για την ανάκαμψη των επενδύσεων είναι η μακροοικονομική σταθερότητα και η συναρτημένη με αυτήν αποδοτικότητα των επιχειρήσεων. Ο επιχειρηματίας τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα επενδύει όταν είναι σε θέση να σχεδιάσει και να προβλέψει. Ο πληθωρισμός, η αβεβαιότητα στις συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι δυσκολίες χρηματοδότησης είναι ανασχετικοί παράγοντες στη δραστηριοποίηση του.

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης και ανάκαμψης της οικονομίας που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 1985, προκλήθηκε από το άμεσο πρόβλημα του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών και είχε ως πρώτο και προφανή στόχο την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος. Συγχρόνως, όμως είχε και ένα δεύτερο, πιο μακροχρόνιο και ίσως για πολλούς όχι τόσο εμφανή στόχο. Τη μακροοικονομική σταθερότητα και χάρη σ' αυτήν την ανάκαμψη των επενδύσεων, συνοπτικά την αύξηση της αναπτυξιακής ροπής και τον προσανατολισμό της οικονομίας στην ανάπτυξη. Γιατί βέβαια και το πρόβλημα του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών δεν είναι παρά η έκφραση μίας βαθύτερης ανισορροπίας στην παραγωγική δομή, ενός μη αναπτυξιακού προσανατολισμού της οικονομίας.

Η αλλαγή στον προσανατολισμό της οικονομίας όπως την επεδίωξε το σταθεροποιητικό πρόγραμμα δεν είναι εύκολη

και απαιτεί χρόνο, συνέπεια αλλά και θυσίες. Η τάση για καταναλωση είναι ιδιαίτερα ισχυρή στην Ελληνική κοινωνία και οι αντιστάσεις στην προσπάθεια συγκράτησής της είναι τεράστιες.

Παρ' όλα αυτά όμως η αναπτυξιακή ροπή της οικονομίας τείνει να αυξηθεί καθώς οι επενδύσεις και οι εξαγωγές δείχνουν μία σαφή τάση βελτίωσης. Το αποτέλεσμα αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό απόρροια του σταθεροποιητικού προγράμματος. Οι εξαγωγές υποστηρίχθηκαν από την συναλλαγματική πολιτική, που διατήρησε την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων μας και απέφυγε την εξανέμιση των ωφελειών από την υποτίμηση του Οκτωβρίου 1985. Οι επενδύσεις παρακινήθηκαν από την αύξηση των κερδών και την επιστροφή σε θετικά ποσοστά κέρδους, την αναχαίτιση και μεταστροφή των πληθωριστικών προσδοκιών και την βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος στον επιχειρηματικό κόσμο.

Ο αναπτυξιακός προσανατολισμός της οικονομίας που επιτεύχθηκε με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα πρέπει να διασφαλιστεί και η αναπτυξιακή ροπή να ενισχυθεί αποφασιστικά στο άμεσο μέλλον. Μόνο έτσι θα εξασφαλισθεί η σταθερή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και η ανάπτυξη των παραγωγικών ικανοτήτων και δυνατοτήτων της εθνικής οικονομίας. Η σταθερή αύξηση της παραγωγικότητας μέσω της αύξησης των επενδύσεων και των εξαγωγών πρέπει να είναι ο κεντρικός στόχος της οικονομικής πολιτικής.

Η ανάπτυξη είναι όραμα υλοποιήσιμο και εφικτό. Αρκεί να ξεφύγουμε από το επίπεδο του αφηρημένου και γενικού των προθέσεων και εξαγγελιών και να περάσουμε στο επίπεδο της

συγκεκριμένης μελέτης του σχεδιασμού και της συστηματικής εφαρμογής. Αν δεν το κάνουμε θα πορευόμαστε από τη λιτότητα στην αναθέρμανση και από την αναθέρμανση στη λιτότητα ευκαιριακά, συμπαρασυρόμενοι από τη διεθνή συγκυρία, αλλά ισορροπώντας συνεχώς σε δυσμενέστερες θέσεις του διεθνούς καταμερισμού εργασίας, συντελώντας έτσι στην περιθωριοποίηση και την εξάρτηση της οικονομίας μας. Κανείς πιστεύω δεν θέλει μία τέτοια εξέλιξη. Η ιδεολογία μας μπορεί να αποτελέσει αποφασιστικό παράγοντα στη δράση μας. Αρκεί να συνειδητοποιήσουμε μερικές αλήθειες.

- III -

Από ουμπαίτσι

Η μετάβαση στο σοσιαλισμό ^{τα γίγ} [δεν είναι μία πορεία που τόσο ο δρόμος όσο και η τελικά επιδιωκτέα κατάσταση ^{διαγράφεται με σοσιαλισμό} είναι ξεκάθαρα ή πάντως προκύπτουν από ένα παραδεδεγμένο πρότυπο.

3) Πρότυπο δεν υπάρχει και δεν μπορεί να υπάρχει γιατί σε κάθε χρονική περίοδο και ανάλογα με την εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων, της τεχνολογίας, της διεθνούς κατάστασης και των άλλων μεταβλητών που καθορίζουν την κοινωνική και οικονομική εξέλιξη μίας χώρας τόσο οι άμεσοι όσο και οι ορατοί ^{μεσοτε} στόχοι είναι διαφορετικοί. Σε μία χώρα της Αφρικής όπως η Αιθιοπία με τεράστιο ποσοστό αναλφάβητων και ανύπαρκτη βιομηχανία ούτε οι άμεσες σοσιαλιστικές επιδιώξεις ούτε το σοσιαλιστικό δράμα δεν μπορεί να είναι τα ίδια με μία αναπτυγμένη βιομηχανική κοινωνία. Αυτό που ισχύει για την Αιθιοπία σήμερα δεν ισχύει για την Ελλάδα και αυτό που ίσχυε για την Ελλάδα του 1920 δεν ισχύει για την Ελλάδα του 1990. Γι' αυτό και

η σοσιαλιστική πολιτική που ισχυρίζεται ότι υπάρχουν έτοιμες
συνταγές για το σοσιαλιστικά ενδεδειγμένο σε κάθε εποχή
πολύ λίγο σοσιαλιστική είναι. Η σοσιαλιστική πολιτική είναι
και πρέπει να είναι ανοιχτή στη μεταβολή του κοινωνικού
και οικονομικού περιβάλλοντος, να βασίζεται στη συνεχή ^{αυαξου}
συμπλήρωση, ανανέωση και λεπτομερέστερη επεξεργασία της ^{των σοσιαλιστών}
ιδεολογίας που τη διέπει με βάση τις μεταβαλλόμενες συνθήκες. ^{συνεχώς}
Ιδεολογία και πολιτική πρέπει να επαναπροσδιορίζονται και να
προσαρμόζονται για να προωθούν την κοινωνική αλλαγή. Ο δρόμος
για το σοσιαλισμό προκύπτει από συνεχή αναζήτηση, από πείραμα,
από αυτοκριτική και έμπνευση. Διαφορετικά η πολιτική
εξαντλείται σε κοινότυπη επανάληψη προσώπων, είναι εξωπραγματι-
κή και εξυπηρετεί τη συντήρηση. ^{Βασική αρχή σοσιαλισμού: Δεσφύς εττοιό}
^{αφ' ορδα}

το ερώτημα της ίδιας της αναπτυξιακής ιδεολογίας της.

Έχει η σοσιαλιστική παράταξη κάτι καινούργιο να πεί η καλείται να επαναλάβει και να διαχειρισθεί τον παλιό αριστερό λόγο, αναπροσαρμόζοντάς τον;

Θα πρέπει να έχει την διορατικότητα να διακρίνει ότι οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί δεν είναι οι ίδιοι καθώς επίσης δεν είναι ίδια ή έννοια της κοινωνικής προόδου. Δεν είναι ίδια όμως ούτε και η εικόνα της αριστερής πολιτικής γιατί το

./..

παρελθόν της δεν δίνει απαντήσεις και με εμμονή σ' αυτό κινδυνεύει να χάσει το μέλλον της.

(6) Ως τώρα η σοσιαλιστική παράταξη έθετε την ταυτότητά της με όρους οικονομικούς, σήμερα πρέπει να την θέσει και με όρους πολιτισμικούς και ιδεολογικούς. Να ανακρίνει και την έννοια της ανάπτυξης και της προόδου βάζοντας με θάρρος το θέμα μιάς νέας δυναμικής που με ιδεολογικό-πολιτιστικό τρόπο θα δείξει ότι η ανάπτυξη και η ευημερία δεν είναι ζήτημα ποσοτικό αλλά ποιοτικό και δεν επιτελείται βραχυπρόθεσμα αλλά μακροπρόθεσμα.

(7) Μία τέτοια προσπάθεια απαιτεί προπαντός να εγκαταλείψουμε την αντίληψη ότι το εφικτό ^{δεν} εξαρτάται από τη βούλησή μας, ότι ^{δεν} θέλουμε μπορεί να γίνει ^{δεν} αρκεί να ^{θέλουμε} το θέλουμε. Μία τέτοια στάση απαλάσσει από καθημερινή κριτική θεώρηση της πραγματικότητας και συντηρεί ουτοπίες. Συντηρεί την ουτοπία, [ότι ο σοσιαλισμός μπορεί να πραγματοποιηθεί (σε τακτό χρονικό διάστημα, ότι οι "ουσιαστικές τομές" στην ελληνική κοινωνία γίνονται χωρίς μελέτη, στρατηγική και κινητοποίηση κοινωνικών ομάδων. ^{Αρκεί να μην} Αναβάλει για χάρη μιάς επανάστασης, που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί τον απαραίτητο σήμερα εκσυγχρονισμό. ^{ενεργει} Ο εκσυγχρονισμός των κοινωνικών δομών και λειτουργιών με στόχο καλύτερη κατανομή του εισοδήματος, αποτελεσματικότερο κράτος πρόνοιας, περισσότερη δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη, αποτελεί αποστολή και υποχρέωση του σοσιαλιστικού Κινήματος. Γιατί η απορρύθμιση της κοινωνίας αποτέλεσμα κακής διαχείρισης δεν φέρνει το σοσιαλισμό αλλά θριαμβευτικά πίσω τη συντήρηση.

Σοσιαλισμός και ανάπτυξη είναι αλληλένδετα εφ' όσον κατανοήσουμε την ανάπτυξη όχι μόνο ως οικονομική αλλά και

(8) πολιτισμική και ιδεολογική διαδικασία και εφ'όσον κατανοή-
σουμε τον σοσιαλισμό όχι ως μία τυποποιημένη απάντηση για τη
διαμόρφωση των σχέσεων παραγωγής αλλά ως ένα σύνολο αρχών
που αφορά πέρα από το οικονομικό και το πολιτικό και το
πολιτισμικό πεδίο, σύνολο αρχών που συνεχώς επαναπροσδιο-
ρίζονται. Μόνο αυτή η θεώρηση της ανάπτυξης και αυτή η θεώ-
ρηση του σοσιαλισμού θα μας επιτρέψει να επιδιώξουμε μία
κοινωνία, της οποίας το κριτήριο εξέλιξης είναι η ποιότητα
της ζωής του ανθρώπου σε κάθε έκφασή της.